

Josef Hanzal

Každý, kdo se zabývá českou politikou, kulturou i literaturou v polovině 19. století, nutně narazí na dva protikladné zjevy, představitele dvou politických, kulturních a myšlenkových proudů, na Karla Havlíčka a Karla Sabinu. Představují totiž dva zcela rozdílné psychologické typy, dvě různé osobnosti, založením, životními pocity a osudy přímo protikladné. Zatímco Sabinu možno označit za romantika jak v oblasti politického i uměleckého nazírání, můžeme Havlíčka pokládat za jasného realistu.

Havlíček i Sabina jsou výraznými zjevy vůdčími. Na jejich příkladu by bylo možno vyložit téměř všechny problémy revoluce 1848-49 i základní otázky formované moderní české kultury, literatury a politiky. Celou uvedenou zde problematiku tu nelze přirozeně vyčerpat, bude nutné omezit se pouze na některé otázky a některé závěry pouze stručně naznačit.

S řešením poměru Sabiny a Havlíčka souvisí těsně problém buržoazně demokratické revoluce 1848-49, která byla v zásadě neukončená a prohraná. Výsledky revoluce v sobě obráží především celkovou slabost české buržoazie a politickou neúčast rodicího se proletariátu v politických zápasech. Postoje Havlíčka a Sabiny v revoluci jsou obecně známy; první zastupuje křídlo liberálně demokratické a druhý radikálně demokratické. S nebezpečím určitého zjednodušení je možno říci, že Palacký a Havlíček zastávají vzhledem k objektivní situaci realističtější, odpovědnější a poctivější stanovisko než radikální demokraté. Pokud jde o celkové politické hodnocení situace se ovšem obě

strany mýlily. Sám Havlíček s odstupem let v Brixenu připouštěl, že byli příliš důvěřiví a opatrní vůči monarchii.¹

Věcně, v principech Havlíček v mnohém s radikály souhlasil, z důvodů taktických se však stavěl proti nim. Napsal, že radikálně demokratická zásady „jsou dobré a pravé, avšak jsou v našich okolnostech nepraktické ... Není nikdy dobře filozofovati do povětrí“.² Oproti tomu radikálové soudili, že pouze revoluce vše bourající a ničící může přivodit změnu ve společnosti; Sabina byl přesvědčen, že „kdo není radikalistou, zdržuje pokrok, a kdo pokrok zdržuje, jest buď slabý neb hloupý aneb zlý“.³

Po vzájemných obviněních na podzim 1848 bylo zřejmé, že mezi oběma tábory zeje již nepřekonatelná propast. Jejich vztahy se ještě zhoršily počátkem roku 1849, zejména poté, kdy Noviny Slovanské lípy, redigované Sabinou a Vávrou, uveřejnily výňatky z Bakuninovy brožury Aufruf an die Slaven. Havlíček to označil za nerozumné, dětinské a nepoctivé jednání; obvinil redakci, že neměla uveřejnit zjevné nepravdy o slovanském sjezdu a obviňování českých poslanců ze zrady, zvláště když sami redaktoři byli delegáty sjezdu.⁴

Na závěr článku přešel Havlíček do otevřeného útoku a sarkasticky, jak on to dovedl, obvinil Sabinu z bezcharakterního jednání. Počátkem roku vydalo totiž ministerstvo nařízení předkládat každé číslo časopisu s podpisem redaktora státním úřadům. To však ještě zásadně svobodu tisku neomezilo, protože redakce mohly tisknout, co chtěly. Noviny Slovanské lípy přinesly⁵ proti tomu Sabinův zuřivý článek, v němž psal jakoby svoboda tisku byla již zrušena. Havlíček soudil, že je to nevhodné, že je třeba ponechat si ostrý post^{up} na zásadnější věci. Ve skutečnosti ale Sabina

jednal jinak, posílal svoje noviny úřadu o hodinu dřív než vyšly. Není divu, že to Havlíčka pohoršilo a uzavřel svůj článek slovy: „ Před světem a svými čtenáři chce p. Sabina ministerstvo zrovna pohltil, a pak když k čemu přijde, jest potají poslušnější ovčička více ještě než ministerstvo žádá. - Jest to politický charakter? ”

Havlíček, jak známo, dovedl využít všech slabin nepřítele a postupoval někdy až s nemilosrdnou krutostí. Dokázal to i ^vúvodníku v Šotkovi 7.1.1849. Ve formě rozhovoru Šotka, slovanského skřítka, který se po Bílé hoře, ač pohan, dostal do arcibiskupské kanceláře, s redaktorem Národních novin /tj. Havlíčkem/ zesměšňuje politické ideje a taktiku radikálních demokratů. Šotek chce vstoupit do redakce novin a na otázku, zda je takové práce schopen, odpovídá, že je demokrat. Na to odpovídá redaktor: „ Demokratů je teď mnoho a jsou rozličného druhu. Někteří jsou také nesmírně hloupi. Víš-li, co jest demokracie? ” Rozhovor pak pokračuje:

„ Š.: Demokracie je lid a lid je demokracie! ”

Já : Haha! Tos pochytil od pana Sabiny, ale víš-li pak, že jsi tím napálen; vždyť to nic neznamená.

Š.: To znamená, že demokracie je lid a lid je demokracie! ”

Já : Ano, ano. Phaenomenon je střevíc a střevíc je phaenomenon. Neplýtvej pořád takovými slovy a řekni mi, co smýšlíš strany zřízení zemského, daní, sněmů, ouřadů ...

Š.: Já беру vše ostře a co možná nejradikálněji: Nikomu nic neplatit a každému hned vybit. Pověsit ministry, šlechtice, úředníky, kněze. Vládu nepotřebujeme ...⁶

Tím byly rukavice k vzájemnému souboji definitivně hozeny, vše, co následovalo, je zhruba známo. Sabina se pokoušel počátkem roku 1849 kandidovat za poslance za Bydžov, ale když poznal,

že by neuspěl, upustil od kandidatury. Havlíček vystoupil v březnu téhož roku z výboru Slovanské lípy a doporučoval, aby přestala být spolkem politickým. Sabina byl v květnu 1849 odsouzen k smrti pro přípravu nezdařeného povstání, trest mu byl pak změněn na 18 let žaláře a roku 1857 byl amnestován. Havlíček sž za bachovské reakce promyšleně a odvážně postavil proti teroru a nesvobodě, ale nakonec byl internován v Brixenu, protože se stal vládě nejnebezpečnějším protivníkem. Vzal si poučení z revolučního roku 1848 a setrval na svém stanovisku.

Se Sabinou se už nikdy Havlíček přirozeně neseťkal a ani mu nevěnoval pozornost ve své korespondenci. Sabina, jehož osudy po propuštění z vězení roku 1857, byly velice zvláštní, se však ke svému sokovi ještě jednou vrátil. Bylo to v roce 1862 v knize J.E.Sojky Naši mužové, kterou zvětší části psal Sabina, jak naznačilo starší bádání a jak naposledy zcela průkazně dokázal Alexandr Stich.⁷ Sabina zasahoval, jak známo, do cizích textů, zvláště do literárních textů a dopisů K.H.Máchy, B.Němcové i K.Havlíčka. Na stati o Havlíčkovi v Našich mužích ukázal dobře Stich, jaké jsou tam úpravy Havlíčkových textů a jak působí celý článek neorganicky.

Nelze tu podat důkladný rozbor celého článku, omezím se pouze na obsahovou stránku a věcné nesrovnalosti. Jako celek působí celá stať neorganicky i s četnými vybočeními z textu a řadou vlastních protiřečení. Vcelku, zejména v úvodu, je Havlíček vysoce hodnocen jako vynikající spisovatel, politik a národní mučedník. Najdou se tam však řádky, které chtějí snížit jeho charakter a poctivost, tedy vlastnosti pro Sabinu zvlášť ožehavé. Autor tvrdí např., že v případě Tyla ,, Havlíčkovi neběželo o kritiku, nýbrž o to, aby porážkou Tylovou sám se vyšinul na literární autoritu a svět

112
literácký sám mohl řídit podle hlavy své. Nebo se bez argumentů uvádí, že Havlíček měl po ruce vždy důkazy pravé i nepravé, nebo že Havlíček jako věrný přítel pravice zkroutil pravý stav věcí, za tímco několik stránek předtím byl vyzvedán jeho charakter /a byl veskrze poctivým a rázným/. Některé anachronismy, navíc v těsném sousedství vedle sebe, působí až podiv, že Sabina, jistě zběhlý a schopný stylista, pracoval tak „fušérsky“ /např. je vedle sebe : Havlíček byl jako novinář moc vážný ~~ne~~ neuměl vždy zachovat důstojnost v národních a státních věcech/.

Obzvlášť násilně působí chvalozpěvy na Sabinu; a to hovoří také ve prospěch domněnky, že je psal nebo inspiroval sám Sabina. Jeho řeč ve Svatováclavských lázních je charakterizována jako nejlepší, jako „první svobodná řeč v Čechách po bitvě bělohorské“.

Je zřejmé, že tato fakta nehovoří ve prospěch Sabinův. Není mým cílem podávat moralistické hodnocení a klasifikovat etiku Karla Sabinu. Jistá fakta ovšem nelze přehlížet. Poukázal bych v této souvislosti na hodnocení poněkud neobvyklé, vzaté z pera pražského policejního ředitele Páumana. Ten 14.9.1855 o Havlíčkovi napsal: „Havlíček jest beze sporu jeden z nejtalento-
vanějších českých revolucionářů, dokázal to zvláště tím, že za celou revoluční dobu přes všechny překážky, které mu do cesty stavěla nejen vláda, nýbrž i revoluční frakce, přece vždy pevně stál na programu jednou naznačeném, slovem i písmem za něj bojoval, a niž bylo možno přijíti mu na kobytku podle trestního zákona. Člověk jako Havlíček své přesvědčení nemění.“⁹

A tentýž Páuman referuje o čtyři roky později do Vídně, že se mu podařilo získat jako konfidenta do stálých služeb rakouské tajné policie českého spisovatele Karla Sabinu.¹⁰

P o z n á m k y

1. E.Chalupný, Havlíček, Litomyšl 1907, s. 400 an.
2. Havlíček, Politické spisy II/1, vyd. Z.V.Tobolka, Praha 1901.
Pražský večerní list
3. Sabina, Radikální politika, ~~XX~~ 6-13.10.1848
4. Národní noviny, 21.1.1849
Noviny Slovanské lípy
5. ~~NSI~~ 3.1.1849
Politické
6. Spisy II/2, 980
7. A.Stich, ~~Stylistické studie~~ Sabina-Němcová-Havlíček (Textologický a stylistický příspěvek k sporům o Sabinových zásazích do cizího díla). Stylistické studie III, vyd. Ústav pro jazyk český, Praha 1975
8. Stat o Havličkovi je tu na str. 679-806
9. Z.Tobolka, Politické dějiny čsl. národa I., Praha 1932, s.187
10. J.Purš, Případ K.Sabiny, Rozpravy ČSAV, Praha 1959.
Tam další dokumenty a jejich pečlivý rozbor, dokazuje^{že}
nezvratně Sabinovu nekalou práci ve prospěch tajné bezpečnosti.